

TEVFİK FİKRET'İN EĞİTİMCİLİĞİ VE «YENİ MEKTEP»

Cahit KAVCAR*

Yeni Türk Edebiyatımızın en önde gelen, ileri düşünceli ve en ünlü şairlerinden birisi, şüphesiz ki Tevfik Fikret'tir. O, ileri düşüncelerini ve yenilikçiliğini, edebî çalışma ve hizmetlerinde olduğu kadar, meslek hayatı boyunca içinde bulunduğu eğitim ve öğretim alanında da göstermiş olan üstün bir öğretmen-şairdir. Aşağı yukarı bütün ömrü eğitim ve öğretim hizmetlerinde geçen T. Fikret'in; türlü okullarda, türlü çevrelere ait ve başka başka öğretim usullerine bağlı, ayrı seviyedeki binlerce gençle karşı karşıya bulunmaktan dolayı edindiği çok değerli denemeleri, uygulama alanına koyduğu veya koyamadığı birçok tasarı ve düşünceleri vardı.

1888 yılında, şimdiki Galatasaray Lisesi'nin eski adı olan Mekteb-i Sultani'yi bitirdiği sıralarda çok kısa süren memurluk döneminden sonra, Onu hemen hemen bütün hayatı boyunca öğretmenlik hizmetinde görüyoruz. 1889'da, Ticaret Mekteb-i Âlisi "Türkçe" ve "Hüsn-i hat" öğretmenliği ile başlayan meslek hayatı, ömrünün sonuna kadar yani 26 yıl sürdü.

1894'te, Mekteb-i Sultani'deki bir Türkçe öğretmenliği yarışmasını kazanarak, 1888'de birincilikle bitirdiği bu okula öğretmen olur. Orada, devrinin kusurlarından uzak, bedence ve ruhça sağlıklı, sağlam gençler yetiştirme çabasına girişir. Fakat bir yıl sonra Hükümet, o yılki bütçe açığını kapatmak için memur maaşlarından kesinti yapmaya (% 10) kalkışınca Fikret de, memur ve öğretmen maaşlarından kesinti yapılarak bütçe açığı kapatmak işlemini hiç doğru bulmaz ve bunu protesto için, "mantıksız bir hükümete hizmet edemeyeceğini" bildirip istifa eder.

* A. Ü. Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Kürsüsü Asistanı.

Ardından iki üç yıl özel dersler vermekle uğraştıktan sonra, Rumeli Hisarı tepesindeki Robert Kolej'de Türkçe öğretmenliğine davet edilir, 500 kuruş maaşlı bu görevi kabul eder (1897). Özlemine çektiği serbest eğitim ve öğretim ortamına ilkin, hayatının sonuna kadar öğretmenlik yaptığı Robert Kolej'de kavuşur. Çünkü II. Abdülhamid'in koyu istibdat devri, birçok aydınlar gibi onu da bezdirmiş, bıktırmıştır.

Robert Kolej, o devirdeki bütün azınlık ve yabancı okullarında olduğu gibi Türklerin her türlü kontrol ve denetiminden uzak, yönetim ve öğretiminde özerkti. Bütün öğrenciler için ortak öğretim dili olan İngilizcenin yanısıra, azınlıkların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla de Ermenice, Bulgarca, Rumca Şubeleri açılmıştı. Bu şubelerde Ermeni, Bulgar, Rum öğretmenler bulunur, öğrencilerine milli dil, edebiyat, tarih ve coğrafyalarını diledikleri gibi öğretirler, gençleri kültür ve ülkü bakımından istedikleri gibi yetiştirirlerdi¹.

Bu okulda öğrenim yapabilen Türklerin sayısı ise Meşrutiyet devrimine kadar çok azdır. Mutlakiyet yönetimi bunu, Türk öğrencilerin oraya gitmesini elinden geldiğince güçleştiriyordu. Bu yüzden, Türkçe (o zamanın deyimiyle Osmanlıca) öğrenmek isteyen öğrencilere Türkçe derslerini bile ilkin Ermeni öğretmenler veriyordu². Bu durumun daha fazla devam etmesini uygun bulmayan, Türkçe derslerini de artık Türk öğretmenlere verdirmek isteyen Kolej idaresi, bu işin ehli bir öğretmen arar, sonunda tavşeler üzerine Tevfik Fikret bulunur.

Fikret, Robert Kolej'e Türk dili ve edebiyatıyla birlikte Türk lüğün değerini de tanıtır, saydırır. Böylece Kolej'de bir de Türkçe Şubesi açılır ve bu şube gitgide büyür, gelişir, Türkçe öğretimi bir düzene girer. Bu şubenin o zamanki adı, "Robert Kolej Osmanlıca Şubesi" idi. Meşrutiyetin ilânından sonra Fikret, Kolej'de Türk öğrencilere mahsus bir dernek (Robert Kolej Türk Talebe Cemiyeti) kurar. 1910'da kurulan bu derneğin tüzüğünü Fikret kendisi yazmıştı. Onun, erkek kolejinden başka, kız kolejinde de dersi vardı.

1 Salih Keramet Nigâr, İnkılâp Şairi Tevfik Fikret'in İzleri, İstanbul 1943, s. 63.

2 Aynı eser, aynı yer.

Anglo-Sakson eğitim ve öğretim usulünü Fikret ilkin Robert Kolej'de görür ve tanır. Buradaki on beş yıla yakın öğretmenliği sırasında o, Amerika'luların kuramsal olmaktan çok pratik olan, hayat ve iş adamı yetiştiren öğretim ve eğitim usullerini yakından incelemek ve tanımak fırsatını elde eder. Bu eğitim ve öğretim şeklinin sürekli ve verimli uygulamalarını çok beğenir ve bunu, o zamana kadar bizde uygulanıp taklit edilen Fransız usulünden üstün bulur, ona tercih eder. Hep içinde yaşadığı toplumu, ülkesini ve milletin ilerlemesini, geleceğini düşünen Fikret, oradaki uzun gözlem ve deneyimlerinden, bizim millî eğitim ve öğretim ihtiyaçlarımız için çok yararlı hükümler çıkarır. İşte öğretmen-şairimiz, bizim millî eğitimimiz için yararlı ve gerekli gördüğü hususları daha da geliştirir, bunları uygulama alanına koymak ister. Fakat İstibdat devrinde böyle bir uygulama imkânını, kendi kendine, serbestçe uygulamalara girişebileceği okul hayatını bulamaz. Meşrutiyet'in ilânı, bu çok kuvvetli isteğini yerine getirmesini mümkün kılıyordu. Bu amaçla da, Meşrutiyet devriminden az sonra, tasarı ve düşüncelerini gerçekleştirmek için bir "Yeni Mektep" kurmayı düşünür, buna girişir. O, akıllara ve gönüllere işlemeyen yeniliklerin, millî ve insanî eğitimden verim alamayan değişikliklerin süreksizliğine, yararsızlığına inanıyordu. İşte bir "Yeni Mektep" kurma işine, bu inanç ile girişir. Aileler millî varlığın hücreleri sayılırsa fertler de bu hücrelerin can verici çekirdekleri olur. Yüksek değerde, sarsılmaz karakterli fertlerle aileyi, böyle ailelerle de topluma, millete yol gösterecek aydın zümreyi yetiştirip yükseltmek, Fikret'in başlıca millî ve insanî amacıdır. Meşrutiyetin ilânından sonra herkes ne yapacağını şaşırıp nereye, neye yöneleceğini düşünürken Fikret; bu yurdu nasıl yükseltmek, gençliği uyusukluk, karanlık, acz ve cehaletten nasıl kurtarmak gerektiğini düşünüyor, çareler arıyordu. Ona göre tek bir çare vardı: Milletın kültür seviyesini yükseltmek, aydın, yapıcı ve beceri sahibi gençler yetiştirmek. O, okullarımızda o zamana kadar yürütülmekte olan öğretim ve eğitim usullerinden bambaşka, yepyeni esaslara dayanan bir okul kurmak istiyordu.

"Yeni Mektep", öğretmen-şairimiz Tevfik Fikret'in öncülük ettiği ve başında bulunduğu bir kurulun, 1908 Meşrutiyetinden hemen sonra "ciddî bir teşebbüs" olarak giriştiği ve İstanbul yakınında kurulması istenen, günün ve çağın gereklerine uygun bir eğitim yapacak olan bir özel okuldur. *Tanin* gazetesinin 29 Kânu-

nusani 1324 tarih ve 191 no.lu sayısında "Ciddî Bir Teşebbüs, Yeni Mektep" adlı bir yazı çıkar ve kurulacak olan bu okul hakkında bilgi verilir. Fikret, İstanbul'a en çok üç-dört saat uzaklıkta ve ulaşım imkânı kolay olan en az bin dönümlük bir yerde, yeni bir okul, bir "Yeni Mektep" kurmak, millete bu yönden hizmet etmek için harekete geçer ve çok ayrıntılı bir açıklama ve Yönetmelik (Nizamname) hazırlar³. Bu yönetmeliğin başında, aslında Tefvik Fikret tarafından hazırlanan, fakat "Yeni Mektep Kurucu Heyeti" adına yapılan bir "Açıklama" (Tarifname) kısmı var. Burada, "Yeni Mektep" in kuruluş amaçları, öğretim usulleri ve kuraları, iktisadî yönü, kabul şartları anlatılıyor.

Okulun açılışından maksat, "bugünkü ihtiyaçlarımıza uygun" okullara duyulan lüzumu karşılamaktır. Resmî okullar, çok uzun ve çok yorucu bir öğretim usulü kullanmakta ve uygulamaktadırlar. Bu ise boşuna zaman kaybına yol açıyor.

Bu kuruluşun gerekçesi, başta şöyle belirtiliyor :

"Muhakkaktır ki siyasi inkılâbımızın (Meşrutiyet) sağlam ve verimli olması için zeki, sağlam, iradeli, doğru, vatansever ve fedakâr gençlere ihtiyaç vardır. Bu gençleri ise ancak, bugünün ihtiyaçlarına uygun mektepler yetiştirebilir. Biz şimdi, eğitim için emanet ettiğimiz gençleri mümkün merteye kısa zamanda, az yorgunlukla hayat mücadelesine ve ilerdeki sosyal görevlerine tam olarak hazırlayacak, bu gençleri bedenî ve ruhi yetenekler bakımından en iyi şekilde geliştirerek onlara mutlu ve yararlı bir surette yaşamak sanatını öğretecek mekteplere her şeyden çok muhtacız. Bu maksada hizmet eden kültür kurumları kurmaya ilişkin bütün çalışmalar, millî teşebbüslerin en ciddîsini teşkil eder."⁴ Bu mutlu Meşrutiyet inkılâbımızdan sonra esas öğretimi Türkçe ve İngilizce üzerine düzenlenen böyle bir okul kurma işini ilk olarak düşünen Tefvik Fikret'tir⁵. Kurulacak olan bu okul, "yenilik ve ilerleme örneği olacağı için *Yeni Mektep* diye adlandırılacaktır. Bu okul, yeni eğitimin bütün gereklerini, en mükemmel eğitim ve öğretim şartlarını ahenkli bir şekilde üstünde bulunduracaktır." Ve bu okul, bir şirket kurma yoluyla ortaya çıkacaktır.

3 Bkz. Yeni Mektep, İstanbul 1325. Tanin gazetesindeki yazı da bu eserin en başında yer alıyor.

4 Aynı eser, s. 3.

5 Aynı yer.

"Yeni Mekteb'in Maksad-ı Tesisi" bölümünde, "yeni mektebin kuruluş maksadı, sağlam karakterli gençler yetiştirmektir" deniyor. Çünkü, "çocukların sırf hafıza ve zekâsını kuvvetlendirmeğe çalışmaktan bir şey çıkmaz. Hayatta başarı için onlara kuvvetli bir irade, dayanıklılık ve sağlam bir karakter kazandırmak gerekir."⁶ O halde önemli olan, kişilik unsurlarının bellek ve zekâ gibi yalnız bir-ikisini değil, bu unsurların hepsini birden güçlendirmektir.

Yeni Mektep, kucagında yetiştireceği gençleri; henüz pek zararlı olan şimdiki çevre etkilerinden mümkün mertebe uzaklaştırarak onları; siyasi, sosyal ve hukukî görevlerini lâıyıkıyla takdir edebilecek, yeni hayatın gereklerini yeterince hissedip ona uyum yapabilecek, ailesine bağlı, ilerde mutlu yuvalar kurabilecek, toplum üzerinde etkili ve nüfuzlu olacak şekilde yetiştirmek, yarının bu gençlerini, bir hediye olmak üzere sevgili vatana, millete sunmak emelindedir.⁷

Yeni Mektep, öğretim aracılığıyla eğitimi başlıca kural olarak kabul eder. O halde okulun eğitim işlerinde esas, eğitimle öğretimin birlikte yürütülmesidir. Öğretimi eğitimden ayırmak, yararını ve beklenen sonucu azaltır. Bunun için Yeni Mekteb'in düzeninde, çocuk tabii çevresi içinde terbiye edilip yetişsin diye aile örgütü esas alınacak, burada eğitim iki koldan yapılacaktır: "Akıl" ve "Ahlâk". Aklın eğitimi deneysel öğretimle sağlanacak ve çocuğa çevresindeki şeyleri görmek; incelemek, anlamak yetenek ve becerileri verilecektir. Ahlâk eğitimi ise, çocuğun ruhuna, onuruna hitab etmeye dayanarak onda "kendi kendini idareye muktedir olmak" yeteneğini uyandıracak, her türlü kötü eğilimleri düzeltecektir.

Ayrıca "Yeni Mektep'te genel eğitim, makul bir bedenî eğitimi dayandırılacaktır. Çünkü sağlam ruh sağlam vücutta bulunur⁸. Teorik eğitimin esası, deneysel öğretim ile inceleme ve araştırma kuvvetini uyandırmak olacak, ahlâkî eğitim ise "şahsî hay-siyet" hissine dayanarak kendi kendini idareye gücü yetmek duy-

6 Yeni Mektep, İstanbul 1325, s. 4.

7 Aynı sayfa.

8 Dikkat edilirse bu söz, yıllarca sonra Atatürk'ün söylediği "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur." sözünün aslı gibidir.

gusunu rehber kabul edecektir. Yeni Mekteb'in öğretim amacı, "memnun yaşamak" sanatını gerçekleştirecek olan bir eğitimidir. Çocuklar pratik hayata hazırlanacak, bunun için de sık sık uygulamalar yapılacaktır.

Yeni Mektep'te millî eğitim ve öğretim, genel eğitimin ekseni olacaktır. Bu okul, din ve ırk taassubundan doğan ayrılık ve zıtlık izlerini genç ruhlardan tamamen silmeğe ve yerine, yurt birliği duygusunu yerleştirmeğe çalışacaktır.

"Yeni Mekteb'in Kavaid-i Tedrisiyesi" bölümünde, yabancı diller öğretilmesinin büyük önemi belirtilir. Bu okulda öğretim Türkçe ve İngilizce olacaktır. Ayrıca çocuklar Fransızca, Almanca ve İslâvca (meselâ Bulgarca) dan ikisini öğrenmek zorunda olup okulun bitiminde, pratik olarak dört-beş dile sahip buluncaklardır.

Bu okulda öğretim, *İdadiye* ve *Asliye* olmak üzere iki bölüm halinde yapılacak, idadiye üç, asliye beş yıl sürecek, toplam süre sekiz yıl olacaktır. Birinci kısımda, yani idadiye kısmında teorik bilgilerden, nazariyattan kesinlikle kaçınılacak, sırf uygulama ve el yatkınlıkları, pratik çalışmalar ile çocuklar dikkate alıştırılacaktır. Burada yeterlik kazananlar ikinci kısma yani asliye öğretimine geçebileceklerdir.

Asliye öğretiminin en belirgin özelliği, mantıkî muhakeme yeteneğinin tam yerleşip ilerlemesi, fikrin genişlik ve aydınlık kazanmasına hizmet eden toplu ve seçme bilgileri genç dimağlara kazandırmaktır. Bundan anlaşılacağı gibi Yeni Mektep'te izlenecek program, kitap süsü sayılabilecek fazlalıklardan sıyrılmış olacak, böylece sekiz yıllık bir dönemde çocuklar çok iyi bir öğrenim görmüş olacaklar, ayrıca millî ve sosyal sorunlar hakkında yararlı konferanslar ve münazaralarla bilgilerini artıracaklardır. Kısacası, "TAHSİL BİR GAYE DEĞİL, BİR VASITADIR" ve Yeni Mektep öğretiminin ruhu, temel felsefesi de budur, bu anlayıştır. Bu esasa dayanarak Yeni Mektep, çocukların vücutları kadar dikkat ve düşünme güçlerinin de daima zinde ve çevik olmasına son derece önem verecektir. Uyuşturucu mütalâahane saatlerinin ve hayatının yerine, sınıf alıştırma (temrin) ve tekrarlarını koyarak akıl ve zihin işlemlerine fazla yer vermenin sebebi de budur⁹. Çocukların sürekli olarak pratik hayata hazırlanması-

9 Aynı eser, s. 6.

na çalışılacak, öğretimin başından itibaren çocuklar el işleri yapmaya, birçok mesleklere ait aletleri kullanmaya alıştıırılacaktır. Böylece beceriklilik, çeviklik, soğukkanlılık kazandıran eğitim ve idmanlarla bedeni ve ruhi güçlerini arttıracaklar, aynı sebeplerle başlıca ev işlerinde de çalıştırılarak gerektiği zaman gençler kendilerine bakmayı da öğreneceklerdir. Yeni Mektep, çocuklarımızda sık sık rastlanan ürkeklik ve çekingenliklerin, aşâğılık duygularının, alınganlıkların, hırçınlıkların, bencilliklerin önüne geçmeğe, çocukları böyle zararlı huylardan kurtarmağa da ayrıca ve önemle çalışacaktır. Gençleri bir toplulukta tabii ve sade bir şekilde meramını ifade etmeye, tabii hareket etmeye alıştıırmak; çeşitli yarışmalar ve tartışmalar düzenleyerek her türlü görgü (muâşeret) ihtiyaçlarını elde etmeye, milli ve sosyal görevlerini en iyi bir şekilde yapmaya hazırlamak, Yeni Mektep'in ısrarla izleyip üstünde duracağı, gerçekleştirmeye çalışacağı amaçlar olacaktır.

Öğretim sırasında Yeni Mektep, gençlerin birçok yurt içi ve yurt dışı geziler yapmasını sağlıyarak tarihî, edebî, sınaî, ziraî, ticarî gezintilerle pratik eğitimlerinin, musiki ve resim ile de sanat eğitimlerinin olgunlaşmasına çalışacaktır.

Yeni Mektep; bilim adamından, nazari bilgilere sahip kişilerden çok, iş adamı yetiştirmek amacıyla olduğundan, gençlerin ilgi ve yeteneğini, iktisadî refah ve kalkınmamızın her zaman öz kaynağı olduğundan şüphe edilmeyen ziraat ve ticarete doğru kuvvetle sevk etmeğe çalışacaktır. Ziraat ve ticarete ait konularda pratik esas alınacaktır. Bununla birlikte gençlerin okulu bitirdikten sonra girdikleri mesleklerde başarılı olabilmelerine ve ilerde mesleki bilgilerini arttırıp yenileyebilmelerine hizmet edilecek, gençler bu yolda yetiştirilecektir.

"Milletler arası rekâbet alanında ne kadar geri kalmış olduğumuz düşünülürse ve mümkün olduğu kadar çabuk ilerleyerek henüz zaman geçmemişken milli başarılarımızı arttırmanın bizim için bir hayatî zorunluluk olduğu gözönünde tutulursa, ekonomi, ziraat ve ticarete ağırlık veren böyle bir öğretim tarzının değeri lâıyıkıyla takdir olunur."

"Okulu bitirir bitirmez kimseye muhtaç olmayacak derecede bir hazırlıkla ve karşılıklarına çıkabilecek her türlü güçlüğü yenerek hayata atılabilecek gençler yetiştirmek... İşte, daha el sürülme-

miş ve keşfedilmemiş çok değerli kaynakları ile, ancak böyle bir faaliyeti özlemle bekleyip duran şu harap vatan için tek kurtuluş yolu.”¹⁰

Yeni Mektep, başkent İstanbul'a en çok üç-dört saat uzaklıkta ve ulaşımı kolay olan en az bin dönümlük bir yerde kurulacaktır. Burası ağaçlıkları, çayırıları, tarlaları ile en elverişli sağlık şartlarını bir araya getirmiş bir çiftlik olacak, içinde yer yer otuzar kişilik güzel binalar, büyükçe dersaneler vb. bulunacaktır¹¹.

“Yeni Mekteb'in Kabul Şartları” bölümünde belirtildiğine göre bu okula yüz elli, en çok iki yüz öğrenci alınacaktır. Yaşı sekizden küçük ve on ikiden büyük olmayan çocuklar kabul edilecektir. Çünkü buradaki öğretimin gerektirdiği çalışmaya en uygun dönem, bu yaşlar arasındır. Hiç okul ve ders görmemiş çocuklar tercih olunacak, az çok tahsil görenler de, özel hazırlık ve deneme sınıflarından geçirilmek şartı ile alınabileceklerdir¹².

Yeni Mektep, paralı yatılı olacaktır ve yıllık ücret 85 Osmanlı lirasıdır. Öğrencilerden alınacak bu para, yalnız ciddi bir öğretimin değil, aynı zamanda sağlam ve kusursuz bir eğitimin zaruri ve gerekli masrafları için kullanılacaktır.

Yeni Mektep'le ilgili her türlü işlem ve yazışma, “Yeni Mektep kurucu heyeti başkanı Tevfik Fükret Bey için” kaydıyla Salih Keramet Beye gönderilecektir¹³.

“Yeni Mektep Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahili-si” (s. 11-19) ise yedi bölüm ve 32 maddeden meydana geliyor. Burada, çok ayrıntılı maddeler halinde Yeni Mekteb'in kuruluşu ve amacı, Şirketin sermayesi, içtüzüğü, genel kurul, yıllık hesap ve öğretim defteri, kazanç durumu vb. üstünde duruluyor, her şey noktası noktasına belirtiliyor. En sonda da, şirkete üye olabilmek için hazırlanmış olan çok düzenli bir üyelik müracaat formu bulunuyor.

Bütün bunlardan kolayca anlaşılacağı gibi çok değişik, yepyeni bir okul ve eğitim anlayışıyla karşı karşıya bulunuyoruz ve

10 Yeni Mektep, s. 8.

11 Bu okul için 55000 Osmanlı lirasına ihtiyaç vardır. Başta 1/3 i ile işe girişilecek, bu para Şirket yoluyla karşılanacak ve okul yedi yıl içinde hizmete sunulacaktır (s. 8).

12 s. 9.

13 s. 10.

bunu ilk olarak ortaya atan kişi olarak Tevfik Fikret'i görüyoruz. Gerçekten o zamana kadar okullarımızda uygulanan ve çok kuramsal olan Fransız öğretim usulünün bırakılarak, daha pratik ve yararlı kuruluştaki Anglo-Sakson öğretim usulünün kabulünü esas tutmak teşebbüsü, milli eğitim hayatımızda ilk olarak Tevfik Fikret tarafından yapılmıştır¹⁴. Bu çabanın ve teşebbüsün zamanında gerçekleştirilememiş olmasını, eğitim hayatımız için bir kayıp, hem de önemli bir kayıp olarak kabul etmek gerekir. Fikret, görülüyor ki okulu tek başına, başka hiçbir şeyle ilgisi bulunmayan, kendi başına bir kuruluş olarak kabul etmiyor. Kuramsal (nazari) olan bir öğretim sisteminde, okulla hayat arasına bir uzaklık, bir uçurum giriyor ve okuldan çıkan genç, hayata ayak basmadan bu uçuruma yuvarlanıyor. Oysaki okulun öğrettiği ile hayatın istediğini birleştiren bir sistemde gençler, bir ayakları okulda ve bir ayakları da hayatta olarak yetiştikleri için, okuldan çıktıkları zaman ne hayat onları yadırgar, ne de onlar hayatı. İşte bu bakımlardan Tevfik Fikret, okulu aile ve daha geniş olarak toplum hayatı ile, gerçek hayatla hep birlikte ve iç içe düşünmüş, pratik ve beceriyi esas kabul etmiştir.

Fikret bu okulu, hükümetin değil milletin yardımıyla, milletin alın teriyle açmayı uygun bulmuştu. Daha önceden kendisine türlü vaatlerde bulunan kişiler sonradan sözlerini yerine getirmediği, gerekli sermaye sağlanamadığı için bu tasarı ve teşebbüs gerçekleşemez, Fikret'in içi kan ağlar¹⁵. İşte çevrenin ve zamanın ilgisizliği yüzünden kurulamayan "Yeni Mektep"te uygulama fırsatı bulamadığı bu eğitim-öğretim tasarılarını ve düşüncelerini Fikret, 1888'de birincilikle bitirdiği Galatasaray Lisesi'ne müdür olduğu zaman elinden geldiğince uygulamaya koyulur. Gerçekten O, Ocak 1909'da tayin edildiği bir buçuk yıllık Galatasaray Lisesi müdürlüğü sırasında aldığı esaslı tedbirlerle, tasarı ve düşüncelerini mümkün olabildiği kadar gerçekleştirmeye çalışmıştır¹⁶.

Mekteb-i Sultani 1905 yılında büyük bir yangın geçirmiş, daha sonra nerdeyse başı boş kalmıştı. Okul, hem disiplin hem de

14 Kenan Akyüz, Tevfik Fikret, Ankara 1947, s. 289.

15 İsmail Hikmet Ertaylan, Tevfik Fikret, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri, İstanbul 1963, s. 48.

16 T. Fikret'in müdürlüğü sırasında ona her bakımdan yardımcı olan müdür yardımcısı Salih Keramet Nigâr'ın anlattığı bu tedbirler ve yenilikleri biraz sonra anlatacağım.

öğretim bakımından gün geçtikçe düşmüş, Meşrutiyetin ilânı sırasında ise tam anlamıyla çığırından çıkmıştı. Galatasaray'daki bina yanınca okulu geçici olarak Beylerbeyi'ne taşımışlar, öğrencileri barakalara yerleştirmişlerdi. Okulun başına geçenler ise, müdürlüğü bir basamak, daha üst makamlara tırmanmak için araç saydıkları için yerlerinde çok kalmıyorlar, sık sık değişiyorlardı. Şüphesiz ki okulun ve öğrencilerin durumu ile yeterince ilgilenmeyen bu tip müdürler yüzünden, öğrencilerin disiplin ve öğretim durumları ve okul çok kötüleşmişti.

1908 Meşrutiyet devrimi karşısında herkeste kendini gösteren hürriyet sarhoşluğu, Galatasaray öğrencilerini de sarar. Genellikle her yerde ve herkeste görülen başıboşluğa onlar da uyar, okula gelmezler, gelse de derse girmezlerdi. "Meselâ bir ders sırasında kırk öğrenciden ancak dördü bulunurdu. Ötekilerin kimi Beylerbeyi Tepesi'nde birbirine ziyafet çeker, kimi Kuzguncuk'un köşelerinde tavla zarı tıkırdatır, kimi kayıklarda akşam sefası tertip eder, mektebin önünden gazel söyleyerek geçer ve mubassırlar* bunları içeriye alamazdı. Sabahleyin birbirinden ayrılan çocuklar, yalnız gece yatakhanelerde birleşirdi. Orada da bin şamata kopardı: Çay pişirenler, iskambil çevirenler, patırdıdan bir türlü göz yumamayan mubassırı ısrarla yatıranlar...

Şahsî garaz yüzünden hocalara hakaret etmek, grev yapmak, bahçede aleni sigara tellendirmek, yemek beğenmemek, idareyi milletin parasını fena kullanmış olmakla kabahatli tutmak gibi hadiseler, bütün bu rabıtasızlıkların gittikçe üzüntüye boğucu bir mahiyet alan bir kargaşalığa döküldüğünü keşfettiriyordu. Öyle ki, hattâ bu münasebetsizliklerden talebe kendi bile usanmıştı."¹⁷

Okulda tam bir curcuna havası, yönetim bakımından tam bir düzensizlik, disiplinsizlik vardı. İşte ülkemizin en ileri kabul edilebilecek bu okulunun gittikçe bozulup karışması karşısında, durumu çok iyi gören, Sultani'nin eski iyi günlerini görmüş olup şimdiki zavallı haline acıyan bazı eski mezunlar, bu düşüşü önlemek, okulu lâıyk olduğu temiz ve düzenli hayata kavuşturmak çarelerini ararlar. Bunun için güçlü, temiz ve yetenekli bir yönetici-kişiyi ihtiyaç duyulduğunu düşünerek, biri Salih Keramet olan

* Öğrenciler arasında düzen ve disiplini sağlamakla görevli kimseler, disiplin memuru.

17 Ruşen Eşref (Ünaydın), Tefvik Fikret, İstanbul 1919, s. 36-37.

üç eski mezun, eski öğretmenleri ve bir ara Galatasaray'da müdürlük yapmış olan Maarif Nazırı Abdurrahman Şeref Bey'e başvururlar, okulun kurtulması için Tevfik Fikret'i işbaşına çağırmasını dilerler. Çünkü onlara göre, okulu bu çok acıklı durumdan, yuvarlanmakta olduğu uçurumdan, temiz, titiz ve bilgili bir el kurtarabilir ve bu el de ancak T. Fikret'in eli olabilir. Maarif Nazırı bu fikri çok uygun bulur, Fikret'in bu görevi kabul etmesi, buna razı olması için, gelen eski mezunlardan da yardım ister. Böylece, 1908 Meşrutiyetinden sonra bir aralık kendisine teklif edilen Maarif Nazırlığını, politikanın kaypaklığından hiç hoşlanmadığı için kabul etmeyen Fikret, mezun olduğu Galatasaray müdürlüğünü memnurlukla kabul eder, oraya müdür olur. Onun için okul, memleket hizmeti bakımından en ideal çevre idi. Bu müdürlükle ilgili olarak, "memleketine ne surette olursa olsun hizmetten çekinmiyeceğini, hele feyiz kaynağı olan Mekteb-i Sultani'nin düzelmesi, mükemmel hale gelmesi için elinden geldiği kadar çalışacağını" söyler¹⁸.

Fikret, geniş bir yetki şartını ileri sürer ve kesin vaadlerle hemen işe başlar. Fakat okul binası üç yıl önce yandığı için Sultani, Beylerbeyi'nde barakalara sığınmış durumdadır. İlkın, daha yapılmakta olan yeni binayı, eskisi gibi kışla durumundan kurtarıp zamanın ihtiyaçlarına uygun bir okul biçimine sokmağa, modern eğitimin her türlü gereklerini karşılayacak duruma getirmeğe çalışır. Çünkü fizik şartlar, çevre ve araç-gereç, eğitimde çok büyük yer tutar. Onun Sultani'de uyguladığı eğitim sistemi, çocuğun kendisinden önce, çevresini düzenlemeye dayanan bir sistemdir. Fikret, çevrenin insan üzerindeki etkisinin büyüklüğünü, çocuğun içinde yaşadığı çevrenin şartlarına ergeç uymak zorunda kaldığını, bu sebeple her şeyden önce çevreyi istenilen şekle getirmenin lüzumunu çok iyi kavramış durumdaydı. İşte bunun için, çocuğun çevresi olan okulu, canlı ve cansız, en ince noktalarına varıncaya kadar ve büyük bir özenişle, çocukta eğitim bakımından varılmak istenen amaca uygun bir hale sokmaya çalışmıştır.

Gerçekten Tevfik Fikret, çevrenin öğrenci üzerindeki büyük etkisini gözönünde bulundurarak, önce okulun düzen ve temizli-

18 Bu müdürlüğü kabul etmesi için kendisine başvuran eski mezunlara verdiği cevap, bkz. Salih Keramet Nigâr, Adı geçen eser, s. 5.

ğinde büyük bir özen gösterdi. Şüphesiz ki çocuk, eğitim için elverişli bir ortamın içine alındıktan sonra artık her şey kolaydı. Yapılacak iş, tam bir ham madde olan çocuğu, inceden inceye ve istenilen tarzda işlemek oluyor, yeni ve pırıl pırıl bina ile kendi eliyle hazırladığı uygun imkânlar onun işini kolaylaştırıyordu. Beylerbeyi'ndeki baraka hayatından çıkarak bu pırıl pırıl okula giren ve eski yaşayışı içinde temizliği, düzeni, disiplini ve terbiyeyi unutmuş veya hiç tadamamış olan öğrenciler, kendilerinde birden bir sarsılma duydular. Daha ilk günden başlayan bu sarsıntı, yavaş yavaş onlardaki bütün dikkatsizlik, ilgisizlik ve dağınıklığı sildi. Şüphesiz ki, böylesine olumlu ilk etkiyi sağlamak çok önemliydi. Fakat ondan yeterince yararlanabilmek, onu her gün biraz daha çoğaltmakla, arkasını bırakmamakla mümkündü. İşte Fikret, bu konuda gerçekten takdire değer bir ilgi ve özen göstermiştir. Yeni, tertemiz ve düzenli bir okulun öğrenciler üzerinde bıraktığı bu ilk etkiyi, o zamanki haylaz bir öğrencinin ağzından dinleyelim :

“Yemeğe indik. Biz, siyah müşambalı sofralarda yemeye, etini dişlerimizle sıyırdığımız yahninin kemiğini birbirimizin suratına atmaya alışmıştık. Yerlere dökülen yemek suları, yemek döküntüleri, ekmek parçaları neşemizi tahrik eder, bir çirkinlik olacağını bile hatırımızdan geçiremediğimiz bu hal bizi kahkahalarla güldürür, zevkimize müdahale eden mubassırın başına nihayetsiz dertler açardı.

Bahçede koşar, oynar, kirlî, çamurlu ellerimizle ekmeğe yapışırđık.

Yine aynı niyetle girdik. Şaşırılmıştık, yemekhane bizim yemekhane değildi. Üstleri beyaz keten örtülü masalar, billür sürahi ve bardaklar, keten peçeteler, beyaz maden kaşık çatallarla hazırlanmış temiz, zarif bir yemek salonuna girmiştik. Hiçbir şey söyleyen olmadı. Ellerinizi yıkayın, yemek dökmeyin denmedi. Oturduk. Herkes serbestçe konuşabiliyordu. Fakat konuşmak yasak olduğu zamanki gürültüden eser görülüyordu. Anlaşılmaz bir sihirli peri, değneği ile her şeye dokunuyor, her şeyi değiştiriyor, güzelleştiriyordu.

Ben ve arkadaşlarım o gün aç kaldık. Bu hal bizi altüst etmişti. Kirleteceğiz diye, elimizi yemeklere uzatamadık. Bu, bizim

için son ve kesin ders olmuştu. Nereye basacağımızı görmek, ne söyleyeceğimizi tartmak mecburiyetinde olduğumuzu anladık".^{19a}

Şair-öğretmenimiz, şiirlerinde olduğu gibi öğretmenlik ve müdürlük hayatında da, "Bir memleketi yaşatmak için en gerekli şeylerden biri ve belki de birincisi, sağlam karakterli gençlere sahip olmaktır", inancını taşır. Fikret'in bu temel inancını belirten ve onun müdürlüğü zamanında Sultani'de öğrenci olan Ruşen Eşref (Ünaydın), Onun Sultani müdürlüğünde nasıl çalıştığını, sevgi ve saygıya dayanan bir otoriteyi nasıl kurduğunu, etkileme ve telkin gücünü şöyle anlatıyor :

"Her bakımdan sağlam gençler yetiştirmek için öğrencilerle mümkün olduğu kadar ilişkide bulunmağa, müdür, öğretmen, mübassır ve öğrenci arasındaki bağları mümkün merteye sıkılaştırmağa, tam bir işbirliği kurmağa çalışırdı. Yardımcısı ile birlikte onu hemen her ders arasında, teneffüslerde, bahçede öğrencilerle beraber, onların arasında görürdük. Konuşurlardı, onları seyrederdilerdi, gizli kabiliyetleri uyandırır, harekete geçirirdi. Çevrenin çocuk üzerine olan etkisini çok iyi bildiklerinden, temiz, kibar kıyafetleri, okşayıcı ve akla uygun sözleri, yumuşak ve etkili davranışları, içtenlikleri ile gerçek birer fazilet örneği şeklinde aramızda dolaşırlardı. Mütalâa sırasında da bizi yalnız bırakmazlardı. Kaç defa kapımızın yavaşça açıldığını ve hep gülümser yüzü, tatlı tavırlarıyla Müdürün sıralar arasında hafif hafif yürüdüğünü, öğrenci ödevlerini okuduğunu, düzgün olmayanları ve yanlış durumları ruh okşayan sözlerle düzelttiğini biliriz. Eskiden başımızın üstünde demir bir yumruk gibi bekleyen cezaların yerine vicdana hitab, şeref ve gururu etkileyip harekete geçirme usulleri kondu. Böylece, defter dolusu hapis ve izin kesme cezasının ıslah edemediği ahlâk ve düzene uymama kusurlarını, üç etkili cümle pek çabuk ve sürekli olarak ortadan kaldırdı. Düzeni, okul kurallarına uymayı çok severdi. Fakat kışla nizamını andıran baskı ve şiddet yerine telkine dayalı, içten gelen düzene değer verirdi.

Uygulanan eğitim ve öğretim usullerinden her öğrencinin ne derece yararlandığı incelenir, sonuçlar herkesin dosyasına yazılırdı. Her üç ayın sonunda ailelere, çocukların bedeni durum ve

19a İsmail Hikmet (Ertaylan), Muallim dergisi, nüsha-i mahsusa, 1333 (1917), s. 487-88.

ölçüleri (göğüs, ağırlık vb.), fikri, ahlâki ilerleme veya düşüşlerini bildiren “tebliğ tezkereleri” gönderilir, ıslah için ailenin de ilgi ve katkısı gereken durumları görüşmek için ana baba, veli okula çağrılır, aile ile okulun ortak bir konuda yoğun bir şekilde çalışması, tam bir işbirliği sağlanırdı.

Bugün birçok kimselerce bilinip uygulanan veya uygulanması istenen bu usullerin memleketimizde ilk defa olarak pek başarılı ve pek kısa zamanda gerçekleştirilmesi ile Sultani, kısa sürede gerçekten tanınamıyacak kadar mükemmel bir duruma kavuştu”.^{19b}

Fikret, haftanın dört gecesini yatılı olan okulunda, öğrencilerinin arasında geçirir, öğrencilerin durumunu çok yakından izler, notlar alır, gördüğü eksiklikleri gidermeye çalışırdı.^{20a} Gerçekten müdürlüğü sırasında canla başla, bütün gücüyle uğraşmış ve didinmiştir. Batılı bir lise durumunda olan bu okulu, bütün şarklı yönlerinden, uyusukluktan, hoş olmayan durumlarından kurtarıp temizlemiştir.

Tevfik Fikret’in eğitimde kabul ettiği ve uyguladığı esas, çocuğun kişiliğine, ruhuna ve onuruna (izzetinefsine) hitab etmektir. Çocuğun kendi kendine düzeltmediği kusurlarını, onu hırpalamadan, incitip örselemeden, nezaketle düzeltmek, ona bu bilinci kazandırmak gerekirdi. Çocuğu saygıya alıştırmak için, önce onu sayarak saygının ne olduğunu ona göstermek, nezaketi anlatmak için ise nazik olmak şarttı. O sırada Galatasaray’da okuyan yaramaz bir öğrencinin Fikret’le ilgili şu sözleri çok ilgi çekicidir :

“Biz, mektebin efeleri idik. Mubassır, muallim, müdür, hattâ mektep bizden bezmişti. Kimse yanımıza yaklaşamazdı. Yaklaşmazdık. Mütalâahanemiz; yemekhanemiz, yatakhaneimiz, her şeyimizdi. Hattâ keyfimiz isterse sigara bile içerdik. Eski, yırtık, çamurlu pantolonlarımız duvarda, çivilerde asılı durur, ceketlerimiz daima sıraların üstünde yastık olur; kollarımız sıvalı, ayaklarımız potinsiz, biz de onların üstüne uzanır, şarkı söyler, şamata yapardık.

19b Ruşen Eşref, Adı geçen eser; ve S. Keramet Nigâr, Aynı eser, s. 86-87.

20a K. Akyüz, Tevfik Fikret, s. 294.

Fikret, mektebe yeni gelmişti. Bizim bu halimiz eskisi gibi devam ediyordu. Hiç açılmayan kapımız, bir sabah, alışılmıŖın tersine, vurularak açıldı. Fikret'i karŖımızda gördük, Bizi o halde gören Fikret, gülümseyerek : "Affedersiniz!" diye kapıyı çekip gitti. Ne olduğumuzu bilmiyorduk. Sihirlenmiş miydik, ne idik?... Birbirimize karıştık, ne yapacağımızı şaşırđık. Adeta aptallaşmıştık. Kabahati paylaşamıyorduk. Bir daha oradan geçen, bizim sınıfı tanıyamazdı, eski halden eser yoktu"^{20b}.

Doktor Mazhar Osman Uzman'ın anlattığı Ŗu küçük olay da Fikret'in eğitici yönünü ve etkileme gücünü göstermek bakımından ilgi çekicidir :

"O, ne nazik adamdı, ne kuvvetli eğitimi idi! Bir gece, sofrada anlatmışlardı ki, talebelerden biri bir sürâhi kırdığı için muhassır tarafından odasına getirilmiş, Ŗikâyet edilmiş. Müdür bir Ŗey söylemeden, gencin yüzüne bakmış; devletin malını güzel idare etmek ve çok dikkatli bulunmak gerektiğini söylemiş. Genç: Ben yapmadım ki... demiş. Muhassır talebeyi tekdibe yeltenince, müdür ayağ'a kalkmış, talebenin elini sıkmış : "Yok efendim, bir talebe yalan söylemez. Siz yanlış görmüşsünüzdür!" diye muhassırı susturduktan sonra, "Çıkınız!" demiş. Talebenin kapıdan çıkmasıyla geri dönmesi bir olmuş. Dizüstü gelmiş : "Beni affediniz müdür bey, iki suç'u üstüste yaptım. Rica ederim, beni ağır cezalandırınız, çünkü hem sürâhiyi kırdım, hem yalan söyledim!" demiş. Tabii, gencin bu pişmanlığını yeter ceza saymış"^{21a}.

T. Fikret, herhangi bir dilekte bulunmak üzere, toplu olarak yanına giren öğrencileri hep ayakta kabul eder ve onlarla hep ayakta konuşurdu. Ceketinin düğmesini hiç çözmezdi. Öğrencilerin bulunduğu bir yerin kapısını vurmaktan açmazdı. Çocuklar, giyim zevkini ve temizliğini de eğitimcilerden görerek öğrenirdi. Fikret ve bütün eğitimciler giyimlerine, özellikle giyimlerinin temizliğine çok dikkat ederler, öğrencilerde bu bakımdan gördükleri kusurları, azarlamadan, kendi elleriyle düzeltirlerdi.

20b İsmail Hikmet (Ertaylan), Muallim dergisi, nüsha-i mahsusâ, 1333 (1917), s. 487.

21a Dr. Mazhar Osman Uzman, Tevfik Fikret'le Çalıştığım Zamana Ait Hatıralar, Yeşilay dergisi, 1944, Sayı 135, s. 8-9.

Onun Sultani öğretiminde izlediği yol da, “Yeni Mektep” tarifnamesindeki esaslara uygun olarak, kuramsal olmaktan çok pratik olan, çocuğun dimağını ezmeden, yormadan besleyen bir yoldu. Bunun için önce, o zamana kadar bir saat bir çeyrek süren pek uzun ders süresini azaltmakla işe başladı ve hemen hemen bütün dersleri, taşıdıklara imkânlarla göre deneysel bir duruma sokmaya çalıştı : Fizik ve kimya dersleri hep lâboratuvarlarda, deneysel olarak verilirdi. Fizik ve kimya lâboratuvarlarını anfi-teatr şeklinde yaptırmıştı. Küçük sınıflardaki matematik dersleri için hesap aletleri, Tabiiye dersleri için böcek ve taş koleksiyonları, Yabancıdil dersleri için resimli dil tabloları, coğrafya dersi için de yazısız haritalar getirtmişti. Dersler hep bu tür malzemelerle, deneysel ve pratik olarak yapılırdı. Müzeler ve eski eserler Tarih dersinin lâboratuvarı ve malzemeleri oldukları için, her çarşamba günleri öğleden sonra etüt yapılmaz, öğrenciler buralara öğretmenleri tarafından götürülür, gezdirilirdi. Resim dersi için bir atölye, Müzik dersi için de bir salon hazırlandı. Edebiyat derslerini de pratik bir hale getirmek üzere, yapılması Fikret için büyük uğraşı, yorgunluk ve üzüntülere mal olmuş olan okulun büyük ve güzel Konferans Salonunda, belli saatlerde öğrenciler tarafından konuşmalar yapılır, temsiller verilir; çocuklar serbest konuşmaya, bir topluluk önünde düşüncelerini anlatmaya ve savunmaya alıştırlardı. Şüphesiz ki Edebiyat derslerinin hayat için, ilerisi için sağlayabileceği en büyük yararlardan biri buydu. Öğrencilere, düşünüş ve duyularını yazı halinde ifade edebilmeleri imkân ve fırsatını verebilmek için de, “Tirâje” adında bir okul dergisi çıkarılır, Edebiyat derslerinde başarı gösterenlerin yazıları bu dergide yayımlanır, güzel ve düzgün yazı yazmak merakı desteklenirdi.

Dersler, Müdür ve Ders Nazırı tarafından sık sık denetlenir, öğretimde görülen eksiklikler, öğretmenlerle konuşularak düzeltilirdi.

Tevfik Fikret, iyi ve kötü her şeyin ancak küçük yaşlarda kök salabileceğini çok iyi bildiği için, özellikle küçüklerle ilgilenirdi. Ona göre çocuk, büyük bir insandan hiç de farklı değildi. Büyük insan, çocuğun sadece büyültülmüş bir şeklinden ibaretti. Ondaki her şey, daha küçük ölçüde de olsa, çocukta da vardır. Bunun için, küçüklere de tıpkı büyük insan muamelesi yapar,

çocuk eğitimi ve öğretimi üzerine yazılmış eserleri okur, kendini hep yenilemeye çalışır, okuduğundan çok da düşündürdü²¹.

Yalnız çevresindeki bütün yenilik taraftarlarının; doğruluğa, aydınlığa, gerçek eğitim bilim ve bilgiye özlem duyanların kalblerinde unutulmaz izler bırakan bütün bu çok olumlu düzeltme ve çabalar, okuldaki geri kafalı insanların, çıkarlarına zarar gelenlerin hoşuna gitmedi. Hakkında ileri sürülen bazı söylentiler ve iftiralar Maarif Nazırlığının işe karışmasına yol açtığı için, mutlak yetki vaadi ile kabul ettiği müdürlükten kendisi çekilir. Maarif Nazırı Abdurrahman Şeref Bey'in ısrarlı ricaları üzerine yeniden müdürlüğe gelir, medenileştirici ve disiplinli, yapıcı rolüne gene devam eder. Bu seçkin Lisemizin üstün niteliklerinin, Fikret'in kısa müdürlüğü zamanında oluştuğu ve yerleştiği söylenebilir²². O, bu okula modern eğitim sistemini yerleştirip kökleştirebilmek için yalnız eski kafalılarla ve medrese zihniyetiyle değil, aynı zamanda okul işlerine yersiz karışmalarda bulunan Fransız yardımcılılarıyla de çekişmek, uğraşmak zorunda kalmıştır.

Ünlü 31 Mart ayaklanmasında sokakları dolduran cahil kütlelerin bu okula da saldıracakları söylentisi çıkınca ve sağdan soldan kurşun sesleri gelirken Fikret, "Önce benim cesedimi çiğnesinler de öyle geçsinler" diye kapıya koşar. Bu arada bir tedbir olmak üzere okul balkonuna Fransız bayrağının çekilmesini isteyen yardımcısı Fransızın teklifini şiddetle reddeder. Gene bu arada içeri girmesi, hiç olmazsa bahçeye, parmaklıkların arkasına çekilmesi için yanındakiler yalvarır. O ise, "Sultani'yi yıkmak için önce beni yıkmak lâzım!" der, oradan ayrılmaz²³. Bütün amacı, böylesine karışık bir günde ve ortamda bile olsa, yeni fikirlerin ve yeni insanların kaynağı olan okulunu, kendi eserini korumaktı. Ölümlü pahasına bile olsa. Bir kurum ve ödev, ancak bu kadar benimsenebilir, ancak bu kadar savunulabilirdi.

Fakat az önce de belirttiğimiz gibi bütün bu iyiliklerin, memleket için son derece yararlı olan çalışmaların değeri bilinmez, çıkarıcı ve geri düşünceli insanlar onu rahat bırakmaz. İki yıl içinde memlekete tam anlamıyla yüksek ve çok değerli bir eği-

21 K. Akyüz, Tefvik Fikret, s. 295-96.

22 Yaşar Nabi, Tefvik Fikret, Varlık Yayını, İstanbul 1964, s. 5.

23 Yusuf Ziya Ortaç, Tefvik Fikret, Akbaba, 19.8.1959.

tim, kültür yuvası kazandırmış olan “fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür” şair, basit suçlamalar ve ayak oyunları ile uğraşmaya tenezzül edecek bir yaradılıştaki olmadığı için, ve ilkelerine uymayan durumlar, rahat bırakılmaması yüzünden, Sultani müdürlüğünü kesinlikle bırakır (Nisan 1910). Çünkü Maarif Nezareti de onu yalnız bırakmakta, üstelik ona güçlükler de çıkarmaktadır. Sultani Müdürü Tefvik Fikret’e her bakımdan yakınlık ve kolaylık gösteren Maarif Nazırı Nail Bey’in yerine Nazır olan Emrullah Efendi, ilk zamanlar okulun idaresine hiçbir şekilde karışmaz. Fakat kısa bir süre sonra karışmaya, elini sokmaya başlar. Okulun, Müdürlük tarafından hazırlanmış olan bütçesinde ve ayrıca içtüzüğünde, Müdürün görüşü ve onayı alınmadan Nezaretçe değişiklikler yapılır. Fikret bunlara çok kırılır. Bu sırada ortaya çıkan başka bir sorun, bu kınınlığı son kertesine getirir. Maarif Nezareti, 5 Ocak 1325 (18 Ocak 1910) tarihli bir yazısı ile bildirdiği bir kararda, öğretmenleri “aylıklı” ve “ücretli” olmak üzere ikiye ayırıyordu. Aylıklı olanlar, asıl ödevi ve kadrosu okulda bulunanlar; ücretli olanlar da, asıl ödevi başka yerde olup öğretmenliği ikinci bir görev olarak yapanlardı. Aylıklı öğretmenler, belgelen-direcekleri bir özürlerinden ötürü bir derse gelemedikleri takdirde, bu dersin karşılığı aylıklarından kesilmeyecekti. Oysa ki ücretli öğretmenler bu duruma düştükleri zaman, çok haklı özürleri ve özür belgeleri bile bulursa, gelemedikleri dersin karşılığı ücretlerinden kesilecekti. Müdür Fikret, öğretmenler arasında yapılan bu ayrılığı, çok haksız ve akla uygunsuz bulur. O, şekli ne olursa olsun okula bağlandıktan, ödevini hakkıyla yaptıktan sonra, öğretmenler arasında hiçbir fark, ayrılık görmüyordu.

Böyle kararların uygulanması, Ders Nazırının görevleri arasındaydı. Fikret’in kendi eliyle getirdiği Ders Nazırı Salih Keramet (Nigâr) Bey, iki aylık bir denemeden sonra, bu kararı ve uygulamayı çok sakıncalı ve mantıksız buldu. Çünkü bir kere, elinde olmayan sebeplerden dolayı ücretli öğretmen derse gelemeyebiliyordu. Meselâ, Boğaziçi’nde oturan, okula çok emeği geçmiş bir öğretmen, bir gün sis yüzünden dersine yetişememişti. Bu işte hiçbir suçu olmadığı halde, yetişemediği dersin karşılığını kesmek gerekiyordu. Bundan başka, okuldaki aylıklı öğretmenlerin çoğu yabancıydı. Bu bakımdan, ücret kesimi işinde kaybeden, sadece Türk öğretmenleri oluyordu. Bu durum karşısında Ders Nazırı, okul müdürlüğüne yazdığı bir yazı ile, aylıklı öğ-

retmenler için uygulanan şeklin ücretli öğretmenler için de uygulanmasının Nezaretten sağlanmasını ister^{24a}. Fikret bu yazıyı, altına kendisinin de aynı düşüncede olduğunu ekleyerek, olduğu gibi Nazarete gönderir. Nezaretten gelen karşılıklı ise, bu konuya ilişkin emrin değiştirilemeyeceği, aynı karar ve uygulamanın devam etmesi istenir. Bunun üzerine Ders Nazırı, artık böyle bir kararı uygulayamayacağını bildirerek istifa eder.

Zaten daha önceden Nezaretçe okulun idari işlerine yapılan müdahaleler yüzünden kırgın olan Fikret, kendi eliyle okula getirmiş olduğu yardımcısının istifası üzerine, Nazarete kendi istifasını da gönderir. Bu istifasında, söz konusu kararın "yersiz, haksız ve zamansız" olduğunu belirterek, Sultani Müdürlüğüne, "kendilerine uygun, istediklerini yapabilecek" birinin atanmasını tavsiye eder.

Devrin Maarif-i Umumiye Nazırı Emrullah Efendi, 24 Mart 1326 (6 Nisan 1910) tarihli bir yazı ile bu istifanın geri alınmasını, Fikret'ten göreve devam etmesini ister. Fikret de hemen bir gün sonra, 25 Mart 1326 (7 Nisan 1910) günü Maarif Nazırı'na verdiği çok sert yazılı cevapta; "Mekteb-i Sultani Müstafi Müdürü" imzasını kullanır ve şunları söyler :

"...Şurasını itiraf etmeliyim ki, kayıtsız şartsız her işi görmek, körükörüne her göreve, her hizmete koşulmak benim elimden gelmez. Bir kere hareketlerimde serbest olmak (işlerime müdahale edilmesin) isterim. Korkmayın, görevde serbestlik ne olduğunu bilmez değilim. Sorumluluk kabul ederim; fakat bana hükmedilmesini çekemem. Esasen Mekteb-i Sultani idaresini o şartla kabul etmiştim. Bu durumu, seleflerinizden sorup öğrenebilirsiniz. Nail Bey Efendinin bana kesin ve geniş yetki tanıyan yazısı ise okulda saklıdır..." der^{24b}.

Gene aynı yazıda :

"Kimin olursa olsun, aynı ödevi yerine getiren görevlileri, aynı sebep sözkonusu olduğu halde, ayrı ayrı şekil ve işleme bağlı tutan; birine af, diğerine ceza veren bir hüküm hiçbir zaman haklı kabul edilemez. İşte bunun için, Nezaretin bu kararı haksız dedim... Mekteb-i Sultani, emin olunuz ki, ücretli öğretmen-

24a Salih Keramet Nigâr, Adı geçen eser, s. 89.

24b Salih Keramet, Aynı eser, s. 92.

lerden şikâyetçi değil, hele bunların bir kısmına şükran borçludur, onlardan çok yararlanmıştı. Esasen hizmet, hizmettir.. Bir memur, öğretmen sıfatı ile içeriye girerken memurluğunu kapının dışında bırakır...” diyerek öğretmenlerini savunur. Böylece, içini de iyice boşaltır ve istifasını geri almaz.

Bu istifa, o zaman memlekette büyük bir olay oldu, basında bomba gibi patladı²⁵, gazetelerde bu istifaya ilişkin günlerce çeşitli yazılar çıktı. Hele bu kesin istifadan sonra Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin, “Bir şairin yerine bir âlimin müdürlüğe bakaçağını” söylemiş olması, çok ağır tenkitlere, yer yer alaylara yol açtı, onu çok güç durumlara düşürdü. Ve Nazır'ın, kamuoyundan gördüğü büyük tepki karşısında yeni açıklamalarda bulunması, niyetinin Fikret'i küçük düşürmek olmadığını bildirmesi işe yaramaz, sorunu ört bas edemez. O devrin ve Türk gazeteciliğinin en önde gelen isimlerinden biri olan Hüseyin Cahit (Yalçın), *Tanin* gazetesinin 29 Mart 1326 (11 Nisan 1910) tarihli sayısında şunları söylüyor :

“...Memleketimize bir yabancı gelip de: Sizde mektep var mı? diye bize sorarsa, yüzümüz kızarmadan gösterebileceğimiz yegâne müessesesi Mekteb-i Sultani'dir. Bunu da Maarif Nezaretinin değil, Mekteb-i Sultani müdürü o şair Tevfik Fikret'in sayesinde, hamiyetine, irfanına borçluyuz. O şair olmasaydı, Maarif Nezareti bizi bu teselliden de mahrum bırakacaktı”²⁶. Ardından da, kısa bir süre önce, yaptığı hizmetler Maarif Nezaretince övülen ve resmî yazılarla takdir edilen Mekteb-i Sultani Müdürü'nün şimdi küçümsenmesinin çok çirkin bir davranış olduğunu belirtiyor.

30 Mart 1326 (12 Nisan 1910) tarihli *Sabah* gazetesi, Sultani meselesi dolayısıyla, Maarif Nezareti hakkında çok ağır bir dil kullanır ve Sadrazam Hakkı Paşa'nın bu konuya dikkati çekilir.

Bir yandan basın bu durumda iken, bir yandan da öğretmenler, öğrenciler ve veliler birbirine girmişler, birkaç gün içinde okul altüst olmuştu. Öğretmenlerden bir kısmı derse girmemiş, öğrencilerin tepkisini yatıştırmaya kalkışan bazı diğer öğretmen-

25 Bu konudaki çok geniş tepkiler ve ayrıntılı bilgiler için bkz., K. Akyüz, s. 102-115.

26 Hüseyin Cahit (Yalçın), Şairin Yerine Âlim, *Tanin*, 29 Mart 1326 (11 Nisan 1910).

lerle idare memurları öğrencileri incitecek hareketlerde bulunmuşlar, kötü bir duruma düşmüşlerdi. Maarif Nezaretinde Tahriyat Müdürlüğü yapmakta olan ve aynı zamanda Sultanî'de öğretmenliği bulunan Zühtü Bey sınıfa girdiği zaman, öğrenciler ayağa kalkmamışlardır²⁷. Sonunda bütün öğrenciler, Fikret okula döndürülmediği takdirde okuldan ayrılacaklarını bildiren bir kâğıt imzalayıp idareye bırakmışlar; 30 Mart 1326 (12 Nisan 1910) sabahı beş altı yüz öğrenci hep birden ve büyük düzenle, ikişer ikişer okuldan çıkıp gitmişler, durumu da şu telgrafla Sadrazama bildirmişlerdi :

"Mekteb-i Sultanî öğrencileri olan bizler, bugün okulu kesinlikle terk ettik. Bu hareketimizi, Hükümet nizamlarına aykırı değil; ancak okulumuzu bu mükemmel hale kavuşturan, büyük ve yol gösterici kişiliği ile bizleri kendisine ebediyen şükran borçlusu kılan babamız Tefvik Fikret Bey'e karşı beslediğimiz minnet hislerinin bir belirtisi olarak kabul etmenizi, onu yeniden müdürlüğe getirerek çok üzgün ve mahrum kalan, manevî baba kucağından ayrı bırakılan bu vatan çocuklarını ve zavallı okulu bu perişan halden kurtarmanızı, böyle bir kültür ve eğitim kurumunun sizin hükümetiniz zamanında yıkılmasını önlemenizi, vatanın ilerlemesi namına istirham eder, size yalvarırız."²⁸

Tanin, öğrencilerin bu hareketini alkışlıyor ve "Büyüklerle ibret olsun!" diyordu.

Bütün bu olaylar birbirini izlerken, "Bir Hanım" imzalı bir okuyucu mektubu da, okulu bırakıp giden öğrencilerin bu hareketlerine ilgisiz kaldığını ileri sürerek Fikret'i ayıplıyor ve onun, öğrencilere okula dönmelerini salık vermesini istiyordu²⁹. Sultanî öğrencileri ise bu mektuba verdikleri cevapta, Fikret'in kendilerine durmadan: "Mektepten çıkmamalıydınız, mektebe dönmemiz gerekir!" dediğini bildirdiler³⁰.

İşte onun kesin istifasını izleyen günlerde, Öğretmenler Kurulu da bir toplantı yaparak istifa ile birlikte ortaya çıkan durumu incelemiş, uzun boylu tartışmalar ve görüşmeler sonunda Fik-

27 K. Akyüz, s. 106.

28 *Tanin* gazetesi, 31 Mart 1326 (13 Nisan 1910).

29 *Tanin*, 4 Nisan 1326 (17 Nisan 1910).

30 *Tanin*, 6 Nisan 1326 (19 Nisan 1910).

ret'i seven bütün öğretmenler ve okulun doktorları da istifa edip okuldan ayrılmışlardır. Öğretmenlerden İsmail Hikmet Ertaylan ile Emin Bülent (Serdaroğlu), Nezarete giderek bu kararı ağır bir dille Nazır'a bildirmişlerdi. Okuldan ayrılan öğretmenler arasında Osmanlı Edebiyatı öğretmeni Süleyman Fehmi, İktisat öğretmeni Ali Kâmi (Akyüz), Fars Edebiyatı öğretmeni Hüseyin Daniş ve Kavanin öğretmeni Avukat Baha da vardır ve onların istifalarının suretleri gazetelerde de çıkmıştır³¹.

Fikret'in müdürlüğü sırasında, daha sonraları büyük ün yapan Doktor Adnan (Adıvar) ile Doktor Mazhar Osman (Uzman), okulun çalışkan, bilgili ve genç doktorları idiler. Fikret'in müdürlükten ayrılmasıyla onlar da okuldan ayrıldılar.

Olay, en sonunda Meclis-i Mebusan (Millet Meclisi)'a da akseder, bazı milletvekilleri bu konuya ilişkin önergeler verirler, sırf bunun için toplantılar yapılır, araya bazı nazırlar da girer. Ama artık sorun, Hükümetin otoritesi sorunu haline gelir, "sırf idarî mahiyette" bulunur, geri dönülemez. Zaten Fikret de dönmek üzere ayrılmış, bütün istek ve ısrarlara rağmen istifasını geri almamıştır. Bunun üzerine, müdürlüğe vekâlet için getirilen Salih Zeki (Aktay), Sultanî'ye asil müdür olarak atanır.

Öğrenciler, başvurdukları bütün yol ve yerlerden bir sonuç işe yarar bir karşılık alamaz. Buna bir de velilerin ısrar ve baskıları eklenince, istemeye istemeye okullarına dönmeye başlarlar. Yalnız, içlerinden 58 kişi dönmemekte ısrar etmiş ve bunların kayıtları okul idaresince silinmiştir³².

Böylece, Sultanî meselesi de yavaş yavaş kapanmış olur. Fakat onun Fikret'in içinde açtığı yara bir türlü kapanmamıştır. O, bu işe büyük bir içtenlikle sarılmış, hasta ve yorgun anlarında bile, bütün sevgisini ve enerjisini ona bağlamaktan geri kalmamıştı. İşte, hayatının son günlerinde bile bu yara şöyle kanıyordu :

"Sultanî'nin önünden geçerken hâlâ sınıırım ki iki el omuzuma yapışır. Yüzümü bir türlü o tarafa çeviremem. O kadar müteessir olurum. Ben, mektebimiz için samimiyetle çalışmışım ve çalışmak istemişim"³³.

31 K. Akyüz, s. 113-14.

32 Tasvir-i Efkâr gazetesi, 12 Nisan 1326 (25 Nisan 1910).

33 Ruşen Eşref, T. Fikret, s. 74-75.

Tevfik Fikret, açık, içi-dışı bir, son derece dürüst, sağlam karakterli ve her bakımdan örnek bir kişiydi. Bütün anlattığımız olay ve durumlar, onun hakkındaki bu yargımızı doğrular niteliktedir. Karakterinden, inançlarından ve doğru bildiği yoldan hiç bir fedakârlıkta bulunmaya yanaşmazdı. Daha önce de belirttiğimiz gibi onun Galatasaray müdürlüğünden son ve kesin çekilişinde, arkasından altı yüz öğrenci yürümüş, müdürlerini bırakmak istememişlerdi. Hep birden, "O dönmedikçe biz de dönmeyiz!" diye haykırmışlardır. Bu öğrencilerin arasında, Velihaht Abdülmecit Efendi'nin oğlu Şehzade Faruk bile vardı³⁴ ve Abdülmecit de, onun müdürlüğe yeniden dönmesi için üst seviyedeki yetkililerle görüşme ve yazışmalarda bulunmuş, büyük çabalar harcamıştır.

Öğretmen-şairimiz, Galatasaray müdürlüğü sırasında, bir yandan Darülfünun (İstanbul Üniversitesi)'da da Türk Edebiyatı dersi veriyordu. Biraz sonra hem oradan hem de yine Edebiyat dersi verdiği Darülmuallimin (İstanbul Erkek Öğretmen Okulu)'den istifa etti. Darülmuallimin'den ayrılışı, ünlü eğitimci Sâti Bey'in müdürlükten ayrılması üzerinedir. Artık Fikret'i bundan sonra, sadece Robert Kolej'de öğretmen olarak görüyoruz.

Çok başarılı öğretmen ve müdür Tevfik Fikret'in Galatasaray'daki müdürlüğü sırasında Ders Nazırlığı yapan, Müdüre her bakımdan yardımcı olan Salih Keramet Niğâr da, şimdiye kadar anlattıklarımızın dışında Fikret'in yaptıklarını şöyle anlatıyor :

1) Öğrencilerin sağlığını koruyacak, dayanıklılığını arttıracak idman, oyun ve sporlara çok yer verirdi.

2) Kurulmasına başlanan okul kütüphanesinden başka, öğrencileri, sınıflarına ait ayrı ayrı kütüphaneler meydana getirmeye teşvik ederek, bu amaçla yaptırdığı güzel, camekânlı ve çok kullanışlı kitap dolaplarını, etüt odalarında çekici ve değerli kitaplarla süsledi. Böylece gençlerin ilgi, düşünme ve teşebbüs alanlarını genişletti.

3) Sınıf içi ve sınıflar arası toplantılar düzenleterek serbest konuşma ve tartışmaya, öğrencilerin yazma ve okuma heveslerini arttırmaya büyük önem verirdi.

4) Öğrenciler için pek de yararlı ve verimli olmayan okulun eski düzen ve disiplin memurluklarını, çok özentili ve başa-

34 Yusuf Ziya Ortaç, T. Fikret, Akbaba, 19.8.1959.

rılı seçimlerle, eğitim ve öğretim yardımcılıkları haline getirdi, öğrenciyle tam bir ilişki, dialog kuruldu. Böylece, önceki isteksiz ve şuursuz itaat yerine öğrenciyi içten gelen düzen ve dayanışmaya, karşılıklı saygı ve sevgiye alıştırmaya yarayan bu eğitimle ilgili kontrol ve gözetim, aynı zamanda öğrencilerin mizaç, heves ve yetenekleri hakkında okul ve aile için çok değerli bilgiler toplamaya da hizmet etti.

5) Bütün öğrencileri sırayla okul doktorunun genel muayenesine tabi tutarak gençlerin bedeni ve ruhi özellikleri, gelişme ve ihtiyaçları hakkında esaslı veriler toplar, velilere bildirir, okulun eğitici çabalarına aileleri de ortak ederdi.

Fikret'in idari alandaki başarılarını ve yenilikçiliğini de başlıca şöyle özetlemek mümkündür :

a) Galatasaray Lisesi müdürlüğünü, ancak bütün sorumluluk ve yetkinin kendisine bırakılması, çalışmalarına müdahale edilmemesi şartıyla kabul etti.

b) Açık öğretmenliklere ve yardımcılıklara en elverişli kimseleri kendisi seçerek, öğretim programlarıyla araç ve gereçleri de hızla, özenle hazırlatarak okulun eğitim ve öğretim seviyesini çabuk yükseltmeyi başardı.

c) Yeni öğrencilerin yaş ve tahsil farklarından ileri gelen dilbilgisi eksikliklerini, daha yoğunlaştırılan dil dersleri ile ortadan kaldırıp, Türkçe ve Fransızca öğretim birliğini sağlamaya yarayan hazırlayıcı sınıflar açtı.

ç) Okulun yeni yönetim ve düzen usulünü beğenmeyen, Fransızca öğretimin bağımsız yöneticisi olduğunu ileri sürerek işine gelmeyen değişikliklere engel olmaya kalkışan Fransız müdür yardımcısını, daha mukavelesi süresi dolmadan uzaklaştırdı. Sultanî'yi de böylece *Kapitülasyon* zihniyetinden, yabancı nüfuz ve müdahalesinden kurtararak tamamıyla millileştirdi.

d) Okul mescidinin üstüne gelmesinden çekinmeyerek ve aleyhindeki kışkırtıcı ve sinsi muhalefetin dinî taassuptan yararlanmaya kalkışması ihtimaline de önem vermeyerek, binanın en elverişli kısmında büyük bir konferans, konser, tiyatro salonu yaptırdı.

e) Okuldaki yenilik ve değişikliklerden yakınlıkla maarif nazırına jurnal veren iki öğretmene, birinin nazırın damadı olmasına da bakmayarak hemen işten el çekti.

f) Arkadaşları üstünde ayrılık saçıcı ve zararlı etkileri görülen iki yabancı öğrenciyi, elçiliklerinin bütün teşebbüs, çaba ve kayırmalarına rağmen okuldan hemen ve kesinlikle attı.

g) Okulun eğitim, öğretim, inzibat, sınav, idare, tayin ve terfi işlerine ne içerden ne dışardan hatır, gönül, tavsiye, kayırma, himaye, nüfuz müdahalelerini asla karıştırmadı; seçim ve tayinlerde hep ve yalnız yetenek ve ehliyete değer verdi³⁵.

O devirde Maarif Nazırlığı da yapan ünlü eğitimci Sâti Bey de öğretmen-şair Tefvik Fikret'in eğitici yönü ve gücü hakkında aynen şunları söylüyor :

"Fikret'in şairliği hayal şairliğinden ziyade hayat şairliği idi. Onun şairane hissi, hayalden ziyade hakikat karşısında galeyana gelirdi. Böyle, ilhamlarını bile hayattan alan Fikret, terbiyenin de asıl hayattan geleceğini bilir ve telkinle terbiye hususunda şayanı hayret bir nüfuz ve muvaffakiyet gösterirdi.

Fikret, bizim için, yalnız öğretmenliği ve müdürlüğü ile değil, şairliğiyle de bir eğitici (mürebbi), hem de müstesna bir eğitici oldu. Hiçbir şairimiz çocuklarla gençleri Fikret kadar düşünmedi; hiçbir şairimiz gençlerle çocukların ruhlarına hitap etmenin yollarını Fikret kadar arayıp bulmadı; hiçbir şairimiz ahlâk ve terbiye endişesiyle, telkin ve tehzib maksadıyla Fikret kadar şiir yazmadı."³⁶

Ölüm döşeginde Fikret'i çiçeklerle kuşatan, mezarının başında da öz dostlarıyla birlikte ağlayan Robert Kolej müdürü Dr. C. F. Gates, okulunda çok uzun yıllar Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yapmış olan bu büyük kayıp için şöyle diyor :

"Fikret Bey, yaradılışın pek seyrek yetiştirdiği öğretmenlendendi. Eğitimin nelerden ibaret olduğunu tam anlamıyla bilirdi. Öğrencisine en saf ve yüce emelleri aşılama, ilham etme gücüne sahipti... Çalışma arkadaşımız olarak Fikret Bey, okulun idaresine ve mesleğine ait konularda uygun bulmadığı herhangi bir noktayı tenkitte tereddüt etmemiş ve ikna edici uyarılarıyla okulumuza pek çok yararlı olmuştur."³⁷

35 S. K. Nigâr, aynı eser, s. 68-70.

36 S. K. Nigâr, s. 132-133.

37 Aynı eser, s. 110-111

1931'de çıkan Galatasaray Dergisi'nde, ölümünün 16. yıldönümü dolayısıyla "Gençlik ve Fikret" başlıklı bir yazı çıkar ve orada, "Fikret'in, öğrencilerin kabiliyetlerini en çabuk uyandıran ve arttıran müstesna bir öğretmen ve eğitici olduğu" belirtilir. Ayrıca, onun örnek kişiliği, etkileme gücü için de şunlar söyleniyor :

"Fikret, sözünden ziyade özüyle, gençliğin ruhuna işlerdi. Her günkü yaşayışıyla, uğraşısıyla, öğrencisine yardım uğrunda kendini unutuşuyla herkesin gözü önünde canlı bir örnek olduğu için gençliği kendine çeker, yükseltirdi."³⁸

Anlatıp ele aldığımız bütün çaba, çalışma ve düzenlemelerinden, onunla ilgili anı ve sözlerden kolayca anlaşılacağı gibi Tevfik Fikret; her bakımdan yapıcı, yaratıcı, etkin, unutulmaz izler ve etkiler bırakan çağdaş bir eğitimcidir. O, edebiyat ve şiir alanında gösterdiği büyük başarı ve yenilikleri, eğitim ve öğretim alanında da gösteren, gerçekten örnek bir kişidir.